

Elemér Pólay, Ursprung, Entwicklung und Untergang der Pandektistik
(Pôvod, rozkvet a zánik pandektistiky), Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica, tomus XXVIII, fasciculus 10, Szeged 1981, strán 100

Prezentovaná publikácia aj u nás dobre známeho maďarského romanistu je prvou svojho druhu v marxistickej vede dejín práva, ktorá uceleným spôsobom spracúva pandektistické obdobie nemeckej náuky súkromného práva. Pólay sa otázkam pandektistiky venuje už niekoľko rokov, najmä však z aspektu jej vplyvu na maďarskú vedu súkromného práva, o čom už vydal niekoľko článkov ako aj samostatnú štúdiu: „A pandektisztika és hatása a magyar magánjog tudományára“, Acta Univ. Szegediensis, Acta Jur. et Pol., t. XXIII, f. 6, Szeged 1976. Tentoraz posudzovaná práca je rozdelená na dve kapitoly: 1. Pojem pandektistiky; 2. Dejiny pandektistiky.

1) Na začiatku prvej časti Pólay charakterizuje pandektistiku ako nemecko-rímsku náuku súkromného práva opierajúcu sa o doktrínu obyčajového (živého) práva (*Doktrin des gemeinen Rechts*), ktorá geneticky vychádza z justinianskej kodifikácie a z kritickej analýzy Digest. Tento vedecký smer svoje pomenovanie odvodzuje práve z Digest (grécky *Pandektæ*), avšak bezprostredne z Puchtovho diela „Pandekten“ (1838). Prvotným impulzom vzniku tento antipozitivistickej náuky bol vznik nemeckej historickoprávnej školy na čele so Savignym. Uvedené základné vymedzenie slúži autorovi k tomu, aby stanovil vzťah pandektistiky k iným jurisprudenciálnym smerom. Správne píše, že školu glosátorov, ani komentátorov nemožno považovať za pandektistiku, a to nielen preto, že tieto vznikli na talianskej pôde, ale najmä preto, že zahrňovali do zorného uhľa svojho skúmania verejné právo, na čom sa vlastne zakladal ich praktický význam. Rovnako ani vedu nemeckých právnych praktikov (*Kameraljuristen*) nemožno považovať za pandektistiku, nakoľko nimi vypracovaná *Usus modernum Pandectarum* (Stryk- 1690 až 1712) bola vcelku izolovaná od *Corpus Iuris* a neinkorporovala len právo súkromné v užšom zmysle, ako je tomu u predstaviteľov historickoprávnej školy, ale jeho extenzívnym výkladom aj právo procesné a lénne. Kazuistika a právny partikularizmus zastávaný týmto smerom boli naviac nezlučiteľné s náukou obyčajového práva, z ktorého pandektistika metodologicky vychádzala. Z tohto aspektu autor traktuje aj prirodzenoprávnu školu, ktorá bola nielenže

výslovne pozitivistická, ale zahrňovala aj prvky verejného práva, v oblasti ktorého mala dokonca väčší vplyv ako na súkromné právo. Napokon sa v prvej kapitole autor venuje ešte terminologickému pojmu „nemecká pandektistika“. Presvedčivo v tejto súvislosti dokazuje, že pandektistika nepredstavuje rydzo nemecký jav. Preto možno hovoriť aj o pandektistike rakúskej, gréckej a ruskej, ale aj maďarskej (uhorskej), veď už v 19. storočí možno na území Maďarska nájsť výrazné vplyvy pandektistiky.

2) V druhej časti diela autor najprv z marxistického hľadiska analyzuje spoločensko-ekonomické, politické a filozofické podmienky vzniku a rozkvetu pandektistiky. Pandektistiku vymedzuje ako romanistickú vetvu historickoprávnej školy nemeckého súkromného práva 19. storočia, ktorá slúžila záujmom vznikajúcej buržoázie v období liberalitického vývoja kapitalizmu, opierala sa o kritické prehodnotenie prameňov justinianského práva a o učenie komentátorov, *U s u s m o d e r n u s* nemeckej prirodzenoprávnej školy a Kantovu idealistickú filozofiu. Následne stanovuje tri základné historické etapy vývoja tohto vedeckého smeru: a) rozkvet pandektistiky v prácach F. C. von Savignyho a C. F. Puchtu (1803—1853); b) jej vnútorná diferenciácia na dogmatickú vetvu (B. Windscheid) a vetvu záujmovej jurisprudencie (R. von Ihering); c) zánik pandektistiky (1900) zmenšením významu oboch, ale najmä jej dogmatického smeru.

Pokiaľ ide o stúpencov historickoprávnej školy — Savignyho a jeho žiaka Puchtu, ich teória vzniku práva (*R e c h t s e n t s t e h u n g s t h e o r i e*) sa opierala o antické rímske právo a zdôrazňovala primát obyčajového (živého) práva a brzdila tým kodifikáciu. Napriek tomu autor akcentuje jej vklad pre vytvorenie pandektného systému súkromného práva (ktorý, dodajme, prežíva v systematike súčasného občianskeho práva dodnes), rozpracovanie náuky subjektívneho práva, právnych vzťahov, právnickej osoby, právneho úkonu, držby, zodpovednosti a dedičskej postupnosti. V tejto súvislosti Pólay podčiarkuje všeobecne známu dilemu, ktorá vychodí z toho, že aj koncepcia vzniku práva slúžila k vybudovaniu dogmatických základov pre dispozície s hnuiteľným vlastníctvom a kontraktnej slobody strán zmluvného vzťahu, predsa neprekročila medze feudálneho vlastníckeho práva, hoci na druhej strane slúžila svojou individualistickou voľovo-centrickou koncepciou aj záujmom nastupujúcej buržoázie.

Spoločensko-ekonomické zmeny v polovici minulého storočia v Nemecku spôsobili, že od pandektistiky sa oddelila romanistická historická škola (Momm- sen), ktorá sa zároveň stala samostatnou vedeckou disciplínou. Avšak aj vo vnútri jej germanistickej vetvy došlo k interpolácii: ku vzniku jej *d o g m a t i c k é h o s m e r u*. Tento mal blízko ku Kantovej filozofii, k záujmom monopolistického kapitálu, opieral sa o metódy Puchtom vypracovanej konštrukčnej jurisprudencie (*K o n s t r u k t i o n s j u r i s p r u d e n z*), ktorá — v koncepcii dogmatikov traktovaná ako pojmová jurisprudencia (*B e g r i f f s - j u r i s p r u d e n z*) — chápe systém práva ako uzavretý logický celok, pričom

čiasťkové pojmy odvodzuje z pojmu práva ako axiómy. Dogmatický smer pandektistiky aj keď musel akceptovať požiadavku na zjednotenie nemeckej ríše a záujmy monopolistického kapitálu opustením primátu obyčajového práva, zmiernením vôľovo-centrického náhľadu a uznaním potreby kodifikácie, predsa podľa Pólaya zostal naďalej súkromnoprávnou vedou liberalitického kapitalizmu, a teda i oficiálnym smerom pandektistiky.

Záujmová jurisprudencia (*I n t e r e s s e n j u r i s p r u d e n z*) prezentovaná prácami R. von Iheringa pružnejšie reagovala na požiadavky svojej doby: odstránenie obyčajového práva, kodifikáciu a opustenie vôľovo-centrického hľadiska. Opierajúc sa o pozitivistickú Comtovú filozofiu, odklonil sa tento smer od konštrukčnej jurisprudencie a nahradil ju kriticko-teologickou metódou. Podľa mienky Pólaya to vyplynulo aj preto, že Ihering čoskoro pod vplyvom Heglovej filozofie spozoroval sociálne protirečenia kapitalizmu, za právom už videl donucovaciu moc štátu a v právnych normách prostriedok slúžiaci na dočasné zmiernenie proti sebe postavených záujmov. Aj keď Ihering nemohol mlčaním obísť protirečenia svojej doby, jeho pandektistika vychádzajúc z kritiky justinianskeho práva a historickoprávnej školy nemeckého súkromného práva, predsa slúžila záujmom monopolistického kapitálu.

Nadobudnutím účinnosti nemeckého BGB (1. 1. 1900) pandektistika ako nemecko-rímska súkromnoprávna veda 19. storočia stratila svoju opodstatnenosť, aj keď BGB je vo svojej podstate tzv. normatívnou učebnicou pandektizmu, dokonca jeho produktom. Pólay v tejto súvislosti poukazuje na tú paradoxnú situáciu, že aj keď Iheringova pandektistika obsahovala veľa pokrokových elementov, nemala rozhodujúci vplyv na konečné znenie BGB, ale naopak, s dobou neodržiaci krok dogmatický smer, najmä prostredníctvom Windscheidovej učebnice pandektizmu (*Lehrbuch des Pandektenrechts*, Düsseldorf 1871) v mnohých smeroch obsahovo stvárnila jeho konečnú verziu. To bola podľa nášho názoru do značnej miery ovplyvnené konzervatívnym zmýšľaním so značným politickým vplyvom disponujúcich pruských junkerov.

Na záver sa žiada poznamenať, že Pólayiho práca predstavuje cenný prínos marxistickej historickoprávnej vedy k odhaleniu spoločensko-ideologických determinantov vzniku a rozkvetu pandektistiky ako nemecko-rímskej náuky súkromného práva. Dielo je prehľadne členené a písané ľahko zrozumiteľným spôsobom s početnými odkazmi na spracúvanú literatúru. Výhrady možno mať len k nemeckému prekladu diela, ktoré je na niektorých miestach písané ťažkopádnyimi — popisnými zvratmi, aké sa v hovorenej nemčine nepoužívajú. To však nemôže znížiť jeho celkovú, a najmä ideologickú úroveň.

Imrich Fekete